

Receive Date:
20/05/2022

Accept Date:
15/11/2022



**Research
Article**

Vol.18, No. 2, Serial 34

Autumn & Winter
2022

pp.: 65-82

Designing a Model for Promoting Cultural Literacy in the Education of Iran

DOI: <https://dx.doi.org/10.22070/TLR.2022.10339.0>

**Ronak Ahmadipour¹, Mojtaba Moazami^{2*}, Sedigheh Toutian³,
Esmaeil Kavousi⁴**

1. *Ph.D., Department of Educational Management, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran.
ronak_ahmadi324@yahoo.com*
2. *Assistant Professor, Department of Higher Education Management, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran. (Corresponding Author)
m_moazzamiii@yahoo.com*
3. *Associate Professor, Department of Management, Islamic Azad University, West Tehran Branch, Tehran, Iran.
tootian_ir@yahoo.com*
4. *Professor, Department of Cultural Management, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran.
ekavousy@gmail.com*

Abstract

Introduction: Cultural literacy is one of the important topics to consider today. Therefore, the current research is designed with the aim of providing a model for promoting cultural literacy in the education of Iran.

Method: This research is practical, and exploratory mixed in terms of purpose and data; it is also cross-sectional and foundational data in terms of implementation. The statistical population consisted of experts and key informants in the field of the research in the qualitative phase, which was sampled based on a conscious approach and with a purposeful and snowball method. The population in the quantitative phase consisted of all education managers and experts. Based on Krejcie and Morgan's table, 384 people were determined by the stratified random method as the research sample. Then a questionnaire was distributed among them. In order to collect data in the qualitative stage, the library method (documentation) and the field method (Delphi interview) were used, and in the quantitative stage, the field method (questionnaire) was used. In the qualitative phase, the techniques of theoretical saturation, coding procedures and the analysis of symbols and signs were used to determine the validity of the tool. In the quantitative stage, content validity and Cronbach's alpha were used to measure validity and reliability. The theoretical coding method (taken from the Grounded Theory) and exploratory and confirmatory factor analysis were used for analysis in the qualitative and quantitative parts.

Results: The qualitative results led to a model of promoting cultural literacy in education with 6 dimensions, 29 components, and 134 indicators, which were confirmed in the quantitative stage of 6 dimensions, 29 components, and 131 indicators; including contextual factors (fundamental and transformative documents and programs, family, macro-cultural policies, approved curricula, and macro-education management); Causal factors (technology, laws and regulations, media and educational facilities and equipment); Intervening factors (economic factors, individual and interpersonal skills, social factors and cultural invasion); Strategies (celebrities, national literature, national and world history, architecture, music, religion, ethnic groups and customs, world literature, sports-games-entertainment, arts and crafts, kings and dynasties, drama) and consequences (increasing efficiency and effectiveness of education, increasing national pride and increasing cultural awareness) and 131 indicators.

Based on the results obtained, the five categories of "Macro-cultural policies", "Transformation and fundamental documents and programs", "Approved curriculums", "Macro-education management" and "Family" were obtained as the contextual conditions for the realization of cultural literacy.

Discussion and Conclusion: Based on the results, the five categories of "macro-cultural policies", "documents and programs of transformation and fundamental", "approved curricula", "macro-management of education" and "family" to The title of the preconditions for the realization of cultural literacy has been obtained.

طراحی الگوی ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش ایران

DOI: <https://dx.doi.org/10.22070/TLR.2022.10339.0>

- روناک احمدی پور^۱، مجتبی معظمی^{۲*}، صدیقه طوطیان^۳، اسماعیل کاوسی^۴
۱. دکتری گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران.
Email: ronak_ahmadi324@yahoo.com
۲. نویسنده مسئول و استادیار گروه مدیریت آموزش عالی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران.
Email: m_moazzamiii@yahoo.com
۳. دانشیار گروه مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب، تهران، ایران.
Email: tootian_ir@yahoo.com
۴. استاد گروه مدیریت فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران.
Email: ekavously@gmail.com

چکیده

مقدمه: سواد فرهنگی از جمله موضوعاتی است که امروزه توجه به آن حائز اهمیت می‌باشد، لذا پژوهش حاضر با هدف ارائه الگویی برای ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش ایران شکل‌دهی شده است.

روش: از نظر هدف، کاربردی؛ از نظر داده‌ها، آمیخته اکتشافی و از نظر اجرا داده بنیاد و طولی مقطعی بود. جامعه آماری مرحله کیفی متشکل از افراد خبرگان و مطلعین کلیدی در حوزه قلمرو موضوعی تحقیق بودند که براساس رویکرد آگاهانه و به روش هدفمند و گلوله برفی اقدام به نمونه‌گیری شد. جامعه مرحله کمی متشکل از کلیه مدیران و کارشناسان آموزش و پرورش بود که براساس جدول کرجسی و مورگان حجم نمونه ۳۸۴ نفر تعیین شد و سپس به روش تصادفی طبقه‌ای پرسشنامه بین آنها توزیع شد. برای جمع‌آوری داده‌ها در مرحله کیفی از روش کتابخانه‌ای (سندکاوی) و روش میدانی (مصاحبه دلفی) و در مرحله کمی از روش میدانی (پرسشنامه) استفاده شد. برای تعیین اعتبار ابزار مرحله کیفی از تکنیک‌های حصول اشباع نظری، استفاده از رویه‌های ویژه کدگذاری و تحلیل نمادها و نشانه‌ها استفاده شد. در مرحله کمی برای سنجش پایایی از روایی محتوایی و برای سنجش پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شد. تحلیل در بخش کیفی این پژوهش استفاده از روش کدگذاری نظری (برگرفته از روش نظریه داده بنیاد نظاممند) بود. تحلیل کمی در این پژوهش از تحلیل عاملی اکتشافی و تاییدی استفاده شد.

نتایج: نتایج کیفی به‌دست آمده منجر به ارائه الگوی ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش با ۶ بعد ۲۹ مولفه و ۱۳۴ شاخص شد که در مرحله کمی ۶ بعد، ۲۹ مولفه و ۱۳۱ شاخص مورد تایید قرار گرفتند. نهایتاً الگوی ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش در قالب ۶ بعد شامل عوامل زمینه ساز (اسناد و برنامه‌های تحول و بنیادین، خانواده، سیاست‌های کلان فرهنگی، برنامه‌های درسی مصوب و مدیریت کلان آموزش و پرورش)؛ عوامل علی (تکنولوژی، قوانین و مقررات، رسانه‌ها و امکانات و تجهیزات آموزشی)؛ عوامل مداخله‌گر (عوامل اقتصادی، مهارت‌های فردی و بین فردی، عوامل اجتماعی و تهاجم فرهنگی)؛ راهبردها (مشاهیر، ادبیات ملی، تاریخ ملی و جهانی، معماری، موسیقی، دین و مذهب، اقوام و آداب و رسوم، ادبیات جهانی، ورزش - بازی - تفریح، هنر و صنایع دستی، پادشاهان و سلسله‌های پادشاهی، نمایش) و پیامدها (افزایش کارایی و اثربخشی آموزش و پرورش، افزایش غرور و افتخار ملی و افزایش آگاهی فرهنگی) و ۱۳۱ شاخص ترسیم شد.

بحث و نتیجه‌گیری: براساس نتایج بدست آمده پنج مقوله «سیاست‌های کلان فرهنگی»، «اسناد و برنامه‌های تحول و بنیادین»، «برنامه‌های مصوب درسی»، «مدیریت کلان آموزش و پرورش» و «خانواده» به عنوان شرایط زمینه ساز تحقق سواد فرهنگی بدست آمده است.

کلیدواژه‌ها: الگوی نظام‌مند، سواد فرهنگی، آموزش و پرورش.

نشریه علمی

پژوهش‌های آموزش و یادگیری

دوره ۱۸، شماره ۲، پیاپی ۳۴
پاییز و زمستان ۱۴۰۰
صص: ۶۵-۸۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۲۴

مقاله پژوهشی

Journal of

Training & Learning Researches

Vol.18, No. 2, Serial 34

Autumn & Winter
2022

pp.: 65-82

مقدمه

بالا بودن سطح سواد یکی از مهمترین عوامل توسعه به‌شمار می‌آید، به همین دلیل گسترش آموزش و پرورش و کاهش درصد بی‌سوادی از شاخص‌های مهم پیشرفت محسوب می‌شود. سواد شالوده آگاهی و تفکر انسان‌هاست. سواد سنتی به برخی توانمندی‌های مورد نیاز برای برقراری ارتباط با دیگران از طریق خواندن، نوشتن و حساب کردن اطلاق می‌شود و هدف آن ارتقای زندگی روزمره، مشارکت جمعی، حل مسائل بشری، و توسعه ظرفیت‌های فردی و اجتماعی جامعه است. بنابراین یکی از اهداف تعلیم و تربیت، پروراندن افرادی سالم، همراه با بهداشت روانی و جسمانی است و توجه لازم نسبت به این موضوع یقیناً در سرنوشت افراد تأثیری به‌سزا خواهد داشت [۱].

با توجه به پیشرفت‌های سریع در فناوری‌های دیجیتال و افزایش هم‌زمان استفاده از رسانه‌ها [۲]. محور اصلی در پیشرفت و توسعه هر کشور رشد و تعالی انسان‌ها و آشنایی آنها با مهارت‌هایی است که بتوانند به بهترین شکل با یکدیگر ارتباط برقرار کنند و خود را برای ایفای نقشی سازنده و اصیل در جامعه آماده سازند. توسعه هر کشور مستلزم پرورش شهروندانی است که از سواد مفید و کافی برخوردار باشند. واژه سواد مفهومی است با وجوه بسیار، و دیدگاه‌ها و نظرات متخصصان درباره آن و انتظاراتی که از شخص باسواد می‌رود متفاوت است؛ زیرا شرایط خاص هر جامعه معنای ویژه‌ای را برای مفهوم سواد ایجاد می‌کند و به این ترتیب ارائه تعریفی جامع و مانع از واژه سواد به دلیل متفاوت بودن شرایط جوامع مختلف، امکان‌پذیر نیست [۲].

در عصر اطلاعات، روش‌های تشخیص سواد به دلیل گسترش علم اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات دشوارتر شده و تحولی کاملاً بنیادی در مفهوم و محتوای سواد به وجود آمده است. همچنین متناسب با موضوعات مختلف، انواع متفاوتی از سواد نیز مطرح شده است که در بخش‌های بعدی به آنها پرداخته شده است. اما یکی از مهمترین آنها که تا حدودی می‌توان گفت شمولیت بر سایر انواع سواد نیز دارد سواد فرهنگی است که موضوع مورد بررسی در این تحقیق است [۳].

مفهوم سواد فرهنگی نخستین بار توسط [۴] مطرح شد. وی در کتاب خود با عنوان «سواد فرهنگی: آنچه هر آمریکایی باید بداند» این ایده و مفاهیم بنیادی آن را مطرح ساخت. به اعتقاد او سواد فرهنگی مجموعه اطلاعات بنیادینی است که هر شهروند برای پیشرفت و کامیابی خود در دنیای مدرن نیاز دارد. به تعبیر هیرچ سواد یعنی توانایی به رمز درآوردن و رمزگشایی پیام‌ها. سواد مجموعه‌ای از مهارت‌های خواندن،

نوشتن و گفتگوست. یک شهروند با سواد کسی است که باید تحولات جامعه را دریابد، خودش را با آن سازگار کند و با کشف و بهره برداری از فرصت‌های جدید زمینه را برای پیشرفت و تعالی خویش در جامعه مهیا کند [۴].

سواد فرهنگی شاخص بسیار روشنی برای نقش فرد در جامعه است. هر جامعه‌ای که به نقش فرد اهمیت می‌دهد و مشارکت افراد در آن مهم است، بسترهای پرورش «سواد فرهنگی» را فراهم می‌کند. بر این اساس «سواد فرهنگی» را باید؛ شناخت یک فرد از پیشینه یا تاریخ جامعه خود و جامعه جهانی، جغرافیای خود و جغرافیای جهانی، مناسبات اجتماعی و شناخت نشانه‌های فرهنگی و واکنش بایسته و شایسته به آن دانست و برای تحقق آن اهتمام و برنامه‌ریزی نمود [۶]. از منظر جامعه‌شناسی منظور از سواد فرهنگی شناخت میدان‌های فرهنگی مختلفی (به تعبیر بوردیو) یا شناخت قواعد نوشته و نانوشته، گونه‌ها، گفتمان‌ها، انواع سرمایه‌ها، ارزش‌های فرهنگی موجود، زمینه‌ها و ملزوماتی است که بر عمل انسان‌ها تأثیر می‌گذارد [۴].

دو برداشت متفاوت نسبت به سواد فرهنگی وجود دارد. برداشت اول تعریفی ایستا از این مفهوم عرضه می‌کند که به فهرست کردن همه مفاهیم یا اطلاعات اساسی یا پایه که یک فرد باید بداند منتهی می‌شود. از آشنایی با نشانه‌های موجود در خیابان گرفته تا رویدادهای مهم تاریخی و همچنین توانایی در استفاده از اصطلاحات رایج، تکیه کلام‌ها، شناخت مجموعه ادبیات اصیل و همچنین فرهنگ عامه پسند. بدین- ترتیب از این دیدگاه سواد فرهنگی عبارت است از مجموعه اطلاعات یا آگاهی‌های فرهنگی که خوانشگران کارآمد متعلق به یک فرهنگ باید از آن برخوردار باشند. در یک جامعه چند فرهنگی، سواد فرهنگی به معنای تسامح، تساهل و مدارا بیشتر، درک و دیالوگ آزاد بین هویت‌های اجتماعی، قومی، و مذهبی مختلف و احترام به عقاید دیگران و پذیرش تفاوت- های فرهنگی است. بعلاوه اگر بپذیریم که جامعه ایرانی همانند بسیاری از جوامع دیگر به سوی جامعه مبتنی بر دانایی حرکت می‌کند در این صورت شهروندان چنین جامعه‌ای به کارآمدهای خاصی نیاز خواهند داشت به نحوی که آن‌ها خود از طریق تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی، دانستی‌های اساسی خود را عمق بخشند و نسبت به گردآوری و استفاده کارآمد از آن‌ها مبادرت ورزند. سواد فرهنگی همانند مکمل‌های آن یعنی سواد رسانه‌ای، سواد دیجیتال، سواد کامپیوتری، سواد سینمایی، سواد موسیقایی، سواد اطلاعاتی و... زیربنای اصلی جامعه مبتنی بر دانایی محسوب می‌شود [۸].

مهمترین و بالاترین سند آموزش و پرورش، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است که به مقوله سواد در چند قسمت پرداخته است که عبارتند از: بخش هدف‌های کلان، هدف‌های عملیاتی و راه‌کارها؛ راهکار ۱/۴- توسعه‌ی فرهنگ و سواد قرآنی و ایجاد انس با قرآن در مترتبان. راهکار ۸/۵- کمک به ترویج و تعمیق سواد رسانه‌ای در میان والدین و زمینه‌سازی برای بهره‌برداری مناسب از محیط نوظهور یادگیری. راهکار ۹/۵- تعمیم سواد رایانه‌ای مریدان و توسعه‌ی بهره‌برداری از فناوری‌های آموزشی نوین، جهت اثربخش کردن فرایند یاددهی یادگیری. راهکار ۱۳/۴- ایجاد قابلیت‌های نقد و اصلاح برنامه‌های درسی و صلاحیت‌های پژوهشی، فناوری، مشاوره و راهنمایی و سواد اطلاعاتی در معلمان و مدیران آموزشی (به ویژه برای دوره دبستان). این سند هیچ گونه توجهی به ایجاد سواد فرهنگی ننموده است لذا آموزش و پرورش از مساله‌ای مهم در عصر حاضر غفلت نموده است. بنابراین محقق تحقیق را روی این مساله و مشکل بنا نموده و بدنبال دستیابی به ابعاد و مولفه‌ها و شاخص‌هایی است که بتوان بر اساس آن به ایجاد و تقویت سواد فرهنگی در آموزش و پرورش پرداخت.

ادبیات و پیشینه نظری پژوهش

آموزش و پرورش یکی از نهادهایی است که پرورش اجتماعی و فرهنگی افراد یک جامعه را عهده‌دار است و در بین نهادهای مسئول، در زمینه پرورش افراد نقش اساسی را ایفا می‌کند. فرهنگ‌پذیری و جامعه‌پذیری دو نمونه از کارکردهای اساسی نهادی، آموزشی و تربیتی هر جامعه محسوب می‌شوند. فرهنگ ذاتی نیست، لذا آشنا کردن نسل جدید با فرهنگ جامعه ضروری است. افراد باید با رسوم و معتقدات، دانش و معرفت، فنون و تکنولوژی، هنر، ابزار و اشیای ساخته شده نسل قبل از خود به طور بنیادی آشنا شوند. افراد هر جامعه‌ای با یادگیری و درونی کردن نظام ارزش‌های جامعه فرهنگ‌پذیر می‌شوند. نهادهای تربیتی باید ایجادگر فرهنگی پویا باشند. چنین فرهنگی آداب و رسوم گذشته یعنی میراث فرهنگی را کورکورانه نمی‌پذیرند. بلکه به تحلیل آنها می‌پردازند و آنها را با محک دانش و منطق می‌سنجند، استقلال فکری و خلاقیت فرهنگی را تشویق می‌کند و انسانی مسئولیت‌پذیر، خلاق، قانون‌گرا، مشارکت‌جو، دارای اعتماد به نفس است. از جمله وظایف اصلی نهادهای آموزشی و تربیتی، پرورش افرادی با ویژگی‌های نامبرده است. آموزش و پرورش در شکل فراگیر و رسمی آن، حتی برای چند ساعت آموزش رسمی روزانه در مدرسه، توانایی آن را دارد تا در توسعه علمی و عقلانی افراد یک جامعه موثر باشد

امروزه آموزش و پرورش نقشی بی‌بدیلی را در آینده جامعه ایفا می‌کند. بنیان همبستگی اجتماعی، پیشرفت اقتصادی، توسعه پایدار، تعالی انسانیت، صلح و دوستی همگی به آموخته‌ها و آموزه‌های آموزش و پرورش وابسته است. لیکن آموخته‌های دوران مدرسه به صورت صرف و عدم همراهی مولفه‌های ارزشی فرهنگ کشور، برای نیل به چنین اهداف متعالی، نارسا جلوه می‌کند [۹].

آموزش و پرورش متولی اصلی انتقال سواد به افراد و دانش آموزان در همه جنبه‌ها می‌باشد از جمله جنبه‌های عام سواد نظیر سواد سیاسی، سواد اقتصادی، سواد اجتماعی، سواد فرهنگی، و جنبه‌های خاص آن نظیر سواد ریاضی، شیمی، فیزیک، علوم، و ... بررسی‌های صورت گرفته توسط محقق در خصوص برنامه‌های مدون و مصوب آموزش و پرورش نشان می‌دهد آموزش و پرورش برای ایجاد و ارتقای سواد فرهنگی در بین دانش آموزان هیچ‌گونه الگو و مدلی ندارد و صرفاً بر اساس تصمیمات مقطعی است و در صورت تدوین برنامه‌های بلندمدت از هیچ‌گونه مدلی برای سواد فرهنگی استفاده نمی‌کند. به نظر می‌رسد آموزش و پرورش بخش اعظم انتقال سواد فرهنگی به دانش‌آموزان را نادیده گرفته است. از جمله بخشهایی نظیر آداب و رسوم و آیین اقوام مختلف ایرانی که آشنایی و شناخت آن بخش مهمی از سواد فرهنگی است. همچنین آیین و آداب و رسوم ملل و اقوام غیرایرانی، موسیقی ایرانی، سبک معماری و راه‌سازی و ساختمان‌سازی ایرانی، فلسفه و ویژگی‌های اعیاد و مراسمات ملی، بازی‌های بومی محلی ایرانی، و موارد دیگری که در این تحقیق محقق بدنبال شناسایی آنهاست. بخش مهمی از آنچه آموزش و پرورش به عنوان سواد فرهنگی به آن پرداخته است را می‌توان این‌گونه برشمرد که شناساندن سلسله‌های پادشاهی ایران و نحوه برخورد آنها با فرهنگ و ادب، شناساندن مشاهیر ادبی- علمی ایران و جهان، شناساندن آداب و رسوم مذهبی و دینی و مراسمات مذهبی (به‌طور خاص دین اسلام و مذهب شیعه).

بر اساس مطالعات انجام شده توسط محقق، تاکید بر این نکته حائز اهمیت است که آموزش و پرورش به طور کاملاً علمی و نظامند به دنبال ایجاد و تقویت سواد فرهنگی در بین دانش آموزان و افراد جامعه نیست و همین موضوع مساله پژوهش حاضر است. همچنین محقق این سوال را مطرح نموده است که اگر آموزش و پرورش متولی اصلی ایجاد سواد در دانش آموزان است چرا برنامه مدون و مدل مشخصی که ابعاد و مولفه‌های آن مشخص باشد در اسناد بالادستی خود ندارد؟

جامعه از طریق سازماندهی مناسب و شایسته تجربیات دانش آموزان است [۱۱].

فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات فرصتی برای ارتباط و همکاری با افراد با فرهنگ و زبان‌های مختلف فرهنگی ایجاد می‌کنند. به همین منظور، بسیاری از رشته‌ها - از تاریخ تا علوم - دوباره به اهمیت و نقش سواد فرهنگی در جامعه مدرن پرداختند و معنای آن را گسترش دادند. علاوه بر این، سواد فرهنگی به عنوان «موداس اوپراندی»^۱ دیده می‌شود [۱۳]. که «ارتباط، مقایسه و نقد را برجسته می‌کند و ایده‌ها را در یک همکاری بین رشته‌ای و بین‌المللی جمع می‌کند» [۱۴]. علاوه بر این سواد فرهنگی ادعا می‌کند که همانند هزینه فرصت از دست رفته در اقتصاد است و از طریق تجربه روزمره در هر زمینه‌ای استفاده و تایید می‌شود [۱۳]. در موافقت با این امر دسموند، استال و گراهام (۲۰۱۱) تعریف خود از سواد فرهنگی را به عنوان «دانش تاریخ، مشارکت‌ها و چشم اندازهای گروه‌های مختلف فرهنگی، از جمله گروه شخصی خود، درک از خواندن، نوشتن و سایر رسانه‌ها مطرح کردند. برای ایجاد ارتباط، پذیرش و درک لازم است که طیف گسترده‌ای از دانش عمومی را در اختیار داشته باشید و از آن استفاده کنید. سواد فرهنگی مستلزم تعامل و تأمل در آن فرهنگ است [۱۵].

به همین روش، چندین نهاد معتبر درک خود را از سواد فرهنگی بیان کردند. به عنوان مثال، بنیاد علمی اروپا، «توانایی سواد فرهنگی را به رسمیت می‌شناسد، تأمل می‌کند استفاده می‌کند و به طور بالقوه بسیاری از آثار فرهنگی متقابل، از جمله متون و رسانه‌های دیگر، که وجود فرهنگی ما را شکل می‌دهد، به رسمیت می‌شناسد» [۱۴]. با موافقت با این موضوع، انجمن فرهنگی سوادآموزی در اروپا^۲ که در زمینه سواد فرهنگی اروپایی کار می‌کند، نتیجه می‌گیرد که «سواد فرهنگی یک شیوه ابتکاری و خلاق است که از ارتباط، مقایسه و نقد در مقیاس فراتر از یک زبان یا یک ملت، و جلوگیری از انتزاع استفاده می‌کند». روزن و دیگه (۲۰۰۱) برای موفقیت در قرن ۲۱ فرمول زیر را تدوین کرده است: سواد شخصی + سواد اجتماعی + سواد تجارت + سواد فرهنگی = سواد جهانی = تعالی کلاس جهانی [۱۶].

اهمیت سواد فرهنگی، چه برای افراد و چه برای جوامع آنها، توسط نویسندگان مختلف نظریه پردازان شده است [۱۷؛ ۱۸؛ ۱۹]. در سطح فردی، محققان می‌گویند سواد فرهنگی می‌تواند ارتباط فرد با افراد با پیشینه‌های مختلف را بهبود بخشد. سواد فرهنگی با توسعه مهارت‌های ارتباطی و بازتاب خود به وسیله موارد زیر توزیع می‌شود:

و با جامه عمل پوشاندن به کارکردهای عمده خود بتواند یکی از سهامداران اصلی تغییر و تحول فرهنگی و اجتماعی جامعه باشد [۶].

برای فرهنگ ویژگی‌هایی را برشمرده اند که می‌توان به این موارد اشاره کرد: ویژگی اول فرهنگ آن است که اعتلای آن چیزی نیست که بتوان مستقیماً و با طرح نقشه قبلی به طرفش نشانه‌گیری کرد و با تغییرات سطحی و سریع آن را متحول کرد. ویژگی بعدی، موثر بودن فرهنگ غنی در طوفان بلایا است. ویژگی دیگری را نیز می‌توان مطرح کرد، این که وقتی تجارب تربیتی کشوری خاص وارد فرهنگی دیگر می‌شود دستخوش تغییرات و استحاله می‌گردد و ترکیب آن با تجارب و اعمال تربیتی فرهنگ پذیرنده، صورتی تازه می‌یابد. ویژگی آخری آن است که تعلیم و تربیت انسان‌ها در فرهنگ‌ها و زمان‌های مختلف به صورت‌های متفاوتی اعمال می‌شود [۱۰].

همان‌طور که گفته شد تعلیم و تربیت انسان‌ها در فرهنگ‌ها و زمان‌های مختلف به صورت‌های متفاوتی اعمال می‌شود که به نوعی موثر بودن بستر فرهنگی را بر تعلیم و تربیت نشان می‌دهد. مدرسه مانند سایر موسسات اجتماعی، هدف، طرز عمل و وظیفه و روش کار خود را از جامعه و فرهنگ حاکم بر آن می‌گیرد و نوع تعلیم و تربیتی که جوان دریافت می‌کند کیفیت آن جامعه را تعیین می‌کند. آنچه مسلم است این ارتباط و تاثیرپذیری از قوت برخوردار است. مسائل خارج از مدرسه از درون آن مهمتر هستند، در واقع مسائل خارج از مدرسه اداره کننده و توضیح دهنده مسائل درونی آن هستند، آموزش و پرورش به خودی خود یک مساله نیست بلکه جزء لاینفک مساله اجتماع است، در حقیقت مساله اجتماع خود مساله‌ای اخلاقی است [۱۱].

اما در عین حال مدرسه و نوع آموزش آن نیز اثری خاص در زندگی اجتماعی یک ملت دارد. هیچ نهاد آموزشی حتی در توصیفی‌ترین تعاریف و تعبیر سیاسی و توسعه‌ای فارغ از اهداف و ماموریت‌ها و زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی، جامعه خود نیست [۱۲]. مدرسه به عنوان مهمترین نهاد آموزشی و یک موسسه اجتماعی با جامعه و فرهنگ آن بده بستان و ارتباط متقابل دارد. بخشی از این ارتباط و تاثیرگذاری آموزش و پرورش بر فرهنگ، جنبه انتقال فرهنگی داشته و با فلسفه اجتماعی در آن جامعه سازگاری کامل دارد. بخشی از تاثیر آموزش و پرورش نیز در جهت اجتماعی ساختن نسل‌ها، داشتن کارکرد موثر اجتماعی، ارزیابی، نقادی و حتی توسعه و اعتلای زندگی اجتماعی و فرهنگ جامعه است. چنان‌که برای دیویی، تعلیم و تربیت وسیله جاودانی ساختن و بهبود

² Cultural Literacy in Europe forum1

¹ modus operandi

مهارت های فرهنگی به طور کلی، با کاوش در دیدگاه ها و شیوه های مختلف فرهنگی.

برقراری ارتباط، از طریق بازتاب خود در مورد سبک و رفتار ارتباطات، و با باز بودن در آن؛

بازتاب خود روی هویت فرهنگی و نژادی که منظر فرهنگی فرد را به عنوان یکی از بسیاری از افراد شکل می دهد؛

تفکر انتقادی که با انواع فرهنگها مقایسه می کند، و نقاط قوت و محدودیت های نسبی آنها را ارزیابی می کند [۱۸].

علاوه بر این، سواد فرهنگی تنوع ارزش ها و تعصبات و نابرابری مبتنی بر فرهنگ را کاهش می دهد، بنابراین به جامعه ای که در آن زندگی می کند کمک می کند [۱۷].

در این راستا [۱۶] در مورد جنبه های فرهنگی پایداری بحث می کند و می داند که سواد فرهنگی شامل صلاحیت فرهنگی، تأمل انتقادی و تحلیل رفتارهای فرهنگهای غالب است. او چهار مهارت انتقادی سواد فرهنگی را مورد توجه قرار می دهد: آگاهی بین فرهنگی، آگاهی فرهنگی محلی، بازخورد و تفکر انتقادی و مهارت های شخصی برای بازیگری به عنوان عامل تغییر [۲۰]. علاوه بر این، آنینگ (۲۰۱۰) شایستگی های کلیدی که برای رشد فرهنگ و ادبیات فرهنگی مورد نیاز است، تشریح می کند: قدردانی و درک تنوع فرهنگی؛ ارتباط مؤثر با افراد سایر فرهنگها؛ برخورد با همه بدون هیچ گونه پیش نگر و کلیشه ای رفتار کردن و ارزیابی از هر وضعیت و تعدیل رفتار شخصی [۱۷].

در کشور ما در حوزه فرهنگی کارهای متعددی انجام شده است اما به موضوع سواد فرهنگی و مدل مناسب سواد فرهنگی در آموزش و پرورش با توجه به قدمت فرهنگی ایران و اهمیت مباحث آموزشی و تربیتی کمتر پرداخته شده است. در ادامه به برخی از پژوهش های انجام شده در داخل و خارج کشور اشاره شده است.

در پژوهش احمدی پور (۱۳۹۹) نشان داده شده است که الگوی نظام مند ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش شرایط علی (قوانین و مقررات، امکانات آموزشی، تکنولوژی، رسانه ها)؛ شرایط مداخله گر (عوامل اجتماعی، عوامل اقتصادی، مهارت های درون و برون فردی، تهاجم فرهنگی)؛ بستر و زمینه حاکم (سیاست های کلان فرهنگی، اسناد و برنامه های تحول و بنیادین، برنامه های مصوب درسی، مدیریت کلان آموزش و پرورش، خانواده). مقوله محوری (سواد فرهنگی)؛ راهبردها (ادبیات ملی، ادبیات جهانی، معماری، مشاهیر، تاریخ ملی و جهانی، موسیقی، دین و مذهب، هنر، نمایش، اقوام و آداب و رسوم، ورزش و بازی، پادشاهان و سلسله های پادشاهی) و پیامدها (افزایش غرور و

افتخار ملی، افزایش کارایی و اثربخشی، افزایش آگاهی فرهنگی) است [۲۱]. صباغ اسماعیلی و فرمیپنی فراهانی (۱۳۹۵) تحقیقی با عنوان «بررسی مولفه های سواد فرهنگی و ارائه راهکار جهت استقرار آن در نظام آموزش و پرورش» انجام دادند. در این تحقیق از میان بیش از مولفه های اصلی سواد فرهنگی، ده مولفه شناسایی شده و بعد از احصا و تبیین رسالت و نقش و کارکرد آن ها در نظام آموزش و پرورش، راهکارهایی همچون تدوین «ماتریس سواد فرهنگی»، «گفتمان شناسی سواد فرهنگی»، طراحی «بانک اطلاعات سواد فرهنگی» ارائه شده است [۲۲]. جعفری و ریسی میرزایی (۱۳۹۳) در تحقیق خود تحت عنوان «تاثیر سواد فرهنگی بر توسعه توریسم فرهنگی»، هدف کلی را رابطه بین میزان آگاهی و سواد فرهنگی کارشناسان گردشگری و تاثیر آن بر توسعه توریسم فرهنگی می دانند و از گردشگری به عنوان استراتژی تبادل سواد فرهنگی یاد می کنند. نتیجه نهایی این است که از منظر سواد فرهنگی ۷۵ درصد ذریبطان صنعت گردشگری ایران بر اساس جامعه هدف این تحقیق، کم سواد تلقی می شوند و این وضعیت از منظر توریسم فرهنگی، بسیار نگران کننده است [۲۳]. رومیانی (۱۳۸۱) در مقاله خود با عنوان «تاثیر سواد فرهنگی بر جامعه دانایی محور اثرات سواد فرهنگی در جامعه» بیان کرده است که سواد، شالوده آگاهی ها و تفکر انسان هاست. یافته ها نشان می دهد که دستیابی به اهداف توسعه ای کشور، مستلزم پرورش شهروندانی است که از سواد فرهنگی مفید و کافی برخوردار باشند در دنیای در حال تحول امروز، سواد فرهنگی به معنی تسامح، تساهل و مدارای بیشتر، درک و دیالوگ آزاد بین هویت های اجتماعی، قومی، و مذهبی مختلف و احترام به عقاید دیگران و پذیرش تفاوت های فرهنگی است. بدین ترتیب یافته ها نشان می دهد که سواد فرهنگی به کارآمدی - های ارتباطی نیز اطلاق می شود. لذا سواد فرهنگی همانند مفاهیم مکمل آن یعنی سواد رسانه ای، سواد دیجیتال، سواد کامپیوتری، سواد اطلاعاتی، سواد سمعی و بصری زیربنای اصلی جامعه مبتنی بر دانایی محسوب می شود [۲۴].

برت و پیسانی (۲۰۱۸) در مقاله ای با عنوان «مفهوم سازی سواد فرهنگی از طریق ارزیابی نتایج یادگیری دانش آموزان» ارزیابی یادگیری دانشجویان (SLO) اغلب به عنوان یک فرآیند بارگیری بالا به پایین بر اساس الزامات نهادی در نظر گرفته می شود. تحقیقات اخیر به این ترتیب برای مدل های خاص رشته ای از ارزیابی SLO برای فراگیری بیشتر دانش آموزان در دانشکده های پست مدرن در تعیین آنچه که به یادگیری کمک می کند در برنامه های خود را به ارمغان می آورد. در پاسخ به این مقاله، یک فرآیند بازگشتی برای

۱۹۸۳ نفر بودند که جهت تعیین حجم نمونه از جدول کرجسی و مورگان استفاده و ۳۸۴ نفر انتخاب شد.

در بخش کیفی از هر دو روش کتابخانه‌ای و میدانی برای گردآوری داده‌ها استفاده شد. در گام اول به منظور آشنایی با مفاهیم پایه و مبانی نظری و نیز آشنایی با مطالعات پیشین در خصوص موضوع مورد بحث از روش کتابخانه‌ای استفاده شد و با مطالعه اسناد و مدارک شامل کتب، مقالات، رساله‌ها، پایگاه‌های اطلاعاتی، مبانی نظری و پیشینه پژوهش بدست آمد. در گام دوم به منظور گردآوری داده‌ها، از روش میدانی استفاده شد. بدین طریق که ابتدا با تدوین فرم مصاحبه دلفی بخشی از داده‌ها بدست آمد. ابزار مورد استفاده در این گام مصاحبه دلفی بود. در بخش کمی، برای گردآوری داده‌ها از روش میدانی استفاده شد. ابزار مورد استفاده در این مرحله پرسشنامه محقق ساخته بود که طی مرحله کیفی بدست آمد. این پرسشنامه دارای دارای ۶ بعد، ۲۹ مولفه و ۱۳۴ شاخص بود که بر مبنای طیف پنج گزینه‌ای لیکرت تنظیم شده بود. برای تعیین اعتبار درونی (قابلیت اعتبار) داده‌ها از چندین

روش استفاده شد: داده‌ها با مطالعه مبانی نظری، پیشینه پژوهش، منابع، مصاحبه با افراد کانونی انتخاب و تأیید شدند؛ نظرات و رهنمودهای گروهی از خبرگان لحاظ شد؛ برای تأیید دقت و صحت داده‌ها، در مورد اعتبار مطالعه از شیوه بررسی به وسیله اعضای پژوهش استفاده گردید. جهت تعیین اعتبار بیرونی (انتقال پذیری) یافته‌ها از تکنیک‌های حصول اشباع نظری؛ استفاده از رویه‌های ویژه کدگذاری و تحلیل نمادها و نشانه‌ها؛ توصیف غنی داده‌ها استفاده شد. جهت تعیین روایی (تأیید پذیری) یافته‌ها نیز از سه تکنیک جمع‌آوری داده‌ها از منابع متعدد (منابع داده‌ها متنوع بوده و همسوسازی به کار گرفته شد)؛ تحلیل موارد منفی (پژوهشگر در تحلیل موارد منفی مصاحبه‌ها، تبیینات متناقض تفسیر شده را در داده‌ها حل کرده است)؛ انعطاف روش (برنامه مصاحبه، بارها ارزیابی مجدد شد و محتوا و فرآیندهای آن مورد بازبینی قرار گرفت و در تفسیرها، پیشنهادها و یافته‌ها کاملاً منعطف عمل شد) استفاده شد. اعتبار پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ بدست آمد و روایی آن از طریق روایی محتوایی (ضریب نسبی روایی محتوا) و روایی سازه (تحلیل عاملی اکتشافی) انجام شد.

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کیفی از روش کدگذاری نظری با رویکرد نظریه داده بنیاد نظامند استفاده شد. تحلیل داده‌های بدست آمده در این پژوهش به صورت جداگانه صورت گرفت. به عبارت دیگر داده‌های کیفی با استفاده از کدگذاری باز، محوری و انتخابی و ملزومات انجام هر یک از این مراحل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و در نهایت به نظریه‌ای برای تبیین الگوی ارتقای سواد فرهنگی

توسعه و استفاده از یک مدل سواد فرهنگی به اسناد ارزیابی SLO از یک زبان فرانسوی که شامل چند برنامه BA می باشد، ارائه شد. این مطالعه دارای دو قسمت درونی است: عملی کردن مفهوم سواد فرهنگی و تجزیه و تحلیل اسناد ارزیابی با استفاده از تجزیه و تحلیل محتوای کیفی. یافته‌ها نشان می دهد که سواد فرهنگی با هشت ویژگی منحصر به فرد در اسناد ارزیابی برنامه FL مشخص شده است [۲۵].

شلیاکوچاک (۲۰۱۹) در پژوهشی تحت عنوان «پس از سواد فرهنگی: مدل‌های شایستگی‌های بین فرهنگی برای زندگی و کار در دنیای امروزی» بیان کردند؛ جهانی‌سازی نه تنها در نظم اقتصادی، اجتماعی و تکنولوژیکی بلکه در ذهنیت افراد و شیوه تعامل آنها با دنیای پیرامون خود تغییر ایجاد کرده است. این پژوهش نتیجه‌گیری می‌کند که یک الزام فزاینده برای یک مدل به روز از سواد فرهنگی وجود دارد که می‌تواند به عنوان ابزاری قدرتمند به زندگی در دنیای امروزی با وجود نوسانات، عدم اطمینان، پیچیدگی و ابهام خدمت کند [۲۶].

بنابراین بر اساس چارچوب نظری تعیین شده و سایر پژوهش‌ها، پژوهشگر به دنبال الگویی برای ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش، سوال‌های پژوهشی زیر را مطرح کرده است:

- الگوی مناسب شکل‌گیری و ارتقاء سواد فرهنگی در آموزش و پرورش ایران چیست؟
- شاخص‌های سازنده الگوی شکل‌گیری و ارتقاء سواد فرهنگی در آموزش و پرورش ایران چیست؟
- عناصر سازنده الگوی شکل‌گیری و ارتقاء سواد فرهنگی در آموزش و پرورش ایران چیست؟
- درجه تناسب الگوی شکل‌گیری و ارتقاء سواد فرهنگی در آموزش و پرورش ایران چگونه است؟

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی، از نظر داده‌ها آمیخته اکتشافی (کیفی و کمی) و از نظر روش اجرای پژوهش از نوع داده بنیاد نظامند (مرحله کیفی) و پیمایشی مقطعی (مرحله کمی) است. جامعه آماری مرحله کیفی، کلیه صاحب‌نظران، خبرگان و متخصصان حوزه مدیریت فرهنگی و سواد آموزشی شامل کلیه مطلعین کلیدی، صاحبان آثار علمی در حوزه فرهنگ و سواد فرهنگی و مدیران ارشد آموزش و پرورش بودند. نمونه‌گیری مرحله کیفی، از نوع آگاهانه و به روش هدفمند و گلوله برفی انجام شده است به گونه‌ای که با ۲۰ نفر مصاحبه دلفی انجام شد. جامعه آماری بخش کمی شامل کلیه مدیران ارشد، میانی و پایه آموزش و پرورش به تعداد

۱- **کدگذاری باز:** در این مرحله از پژوهش، مفاهیم و نکات کلیدی بدست آمده در خصوص تناسب الگوی شکل-گیری و ارتقاء سواد فرهنگی در آموزش و پرورش، از فرایند مطالعه اسناد و مدارک شامل مبانی نظری و پیشینه پژوهش فهرست شدند. با توجه به شباهتهای فراوان در نکات و مفاهیم بدست آمده و همچنین تکراری بودن برخی از مفاهیم، محقق اقدام به یکسان‌سازی آنها (انتخاب واژگان صحیح‌تر، حذف مفاهیم مشترک) نمود. پس از استخراج گزاره‌ها یا مفاهیم و یکسان‌سازی مفاهیم بدست آمده، ۱۳۴ مفهوم بدست آمد که مبانی نظری و پیشینه پژوهش آنها را پشتیبانی کردند و در قالب ۳۱ مقوله اصلی طبقه‌بندی شدند که در جدول شماره ۱ فهرست شده‌اند. مقوله‌های شناسایی شده در فرایند کدگذاری تحت عنوان کدهای باز/ شاخص‌ها تعریف شده‌اند.

در آموزش و پرورش ایران نائل شدیم. پس از تدوین پرسشنامه و جمع‌آوری داده‌های حاصل از پرسشنامه، تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش‌های مرسوم آمار توصیفی (رسم جداول توزیع فراوانی، نمودارها و جداول مشخصه‌های آماری) و استنباطی (آزمون آماری تحلیل عاملی اکتشافی و تاییدی) انجام شد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های حاصل از اجرای پژوهش در دو بخش کیفی و کمی ارائه شده است.

یافته‌های بخش کیفی

داده‌های پژوهش از طریق فرایند کدگذاری مبتنی بر طرح نظریه داده بنیاد نظامند تحلیل شدند. در طرح پژوهش، نظریه داده بنیاد مراحل تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شد که در ادامه تشریح شده است.

جدول ۱. شاخص‌های ارتقاء سواد فرهنگی در آموزش و پرورش

ردیف	مقوله‌ها	مفاهیم
۱	سیاست‌های کلان فرهنگی	عدالت آموزش در ابعاد کمی (همگانی و الزامی) و کیفی (رعایت تفاوت‌های جنسیتی، قومی و ...)
۲		اهتمام در توسعه و اشاعه فرهنگی اصیل ایرانی اسلامی در همه جنبه‌های زندگی در داخل و خارج از کشور
۳		جلب مشارکت همه جانبه بخش عمومی و غیردولتی در نظام تربیت رسمی و عمومی
۴	اسناد و برنامه‌های تحول و بنیادین	تربیت و آموزش همه جانبه دانش آموزان (ساحت‌های شش‌گانه تربیت)
۵		آموزش دینی و ترسیم زندگی اسوه‌های دینی و انقلابی
۶		تاکید بر ایران دوستی و افتخار به تاریخ و تمدن ایران و اسلام
۷		صیانت از وحدت ملی و انسجام اجتماعی با محوریت هویت مشترک اسلامی- ایرانی
۸		افزایش مشارکت نظام تربیت عمومی در رشد کشور (بسترسازی برای افزایش نقش والدین و مربیان در فرایند تقویت فرهنگ عمومی)
۹		تنوع بخشی به محیط یادگیری خارج از مدرسه
۱۰		آموزش زبان فارسی و عربی و سایر زبان‌های خارجی
۱۱		ایجاد تعادل در برنامه درسی تئوری و عملی (تقویت جنبه‌های کاربردی در آموزش علوم)
۱۲	برنامه‌های مصوب درسی	تقویت جنبه‌های کاربردی در آموزش علوم
۱۳		تقویت حس افتخار، غرور، عزت نفس و ... از طریق آموزش مصادیق تاریخ و تمدن ایران
۱۴		بازمهندسی نظام تربیت معلم با رویکرد سواد فرهنگی
۱۵		باز تنظیم اصول حاکم بر برنامه‌های درسی تربیت معلم با تاکید بر کارورزی
۱۶		تعمیم سواد رسانه‌ای مربیان و توسعه بهره‌برداری از فناوری‌های آموزشی نوین
۱۷	مدیریت کلان آموزش و پرورش	طراحی و استقرار نظام توزیع بهینه و عادلانه منابع انسانی، مالی، رشته‌های تحصیلی بر اساس آمایش سرزمینی
۱۸		توسعه ضریب نفوذ اینترنت و اینترنت
۱۹	خانواده	برگزاری جشن‌ها و مناسبت‌های ملی-مذهبی و پاسداشت آنها توسط خانواده‌ها
۲۰		احترام گذاشتن خانواده‌ها به آیین و رسوم سایر اقوام ایرانی
۲۱		ترغیب خانواده‌ها برای بازدید از آیین و رسوم اقوام مختلف ایرانی
۲۲		ترویج سفر و بازدید از اماکن و آثار فرهنگی-تاریخی ملی کشور در بین خانواده‌ها
۲۳		مطالعه تمدن و نشانه‌های تمدن ایران توسط اعضای خانواده

قانون آموزش رایگان در جامعه	قوانین و مقررات حاکم بر جامعه	۲۴
قانون آموزش‌های کاربردی و عملیاتی به جای آموزش تئوریک		۲۵
قانون آموزش آشنایی با آثار تاریخی و فرهنگی جهان		۲۶
برخوررداری مدارس از امکانات و تجهیزات لازم برای افزایش سواد فرهنگی	امکانات و تجهیزات آموزشی	۲۷
خرید آثار فرهنگی مکتوب و در دسترس قرار دادن آنها		۲۸
خرید فیلم، ماکت و .. مربوط به آثار فرهنگی و تاریخی		۲۹
شناسایی و به کارگیری فناوری‌های جدید	تکنولوژی	۳۰
استفاده از کامپیوتر، تلفن همراه هوشمند و ...		۳۱
توانایی جستجوی اینترنتی		۳۲
استفاده از سامانه‌های ارتباطی و اطلاع‌رسانی جدید		۳۳
حفظ و نگهداری آثار فرهنگی به کمک تکنولوژی		۳۴
استفاده از نرم افزار و برنامه‌های کاربردی تلفن همراه	رسانه‌ها	۳۵
معرفی نشان دادن فرهنگ کهن ایرانی و آداب و رسوم آن توسط صدا و سیما		۳۶
معرفی آداب و رسوم اقوام مختلف ایرانی توسط صدا و سیما		۳۷
معرفی و نشان دادن آداب و رسوم، ارزشها و هنجارهای سایر اقوام توسط صدا و سیما		۳۸
معرفی آثار و نمادهای فرهنگ ایرانی نظیر آثار باستانی، کتب، معرفی مشاهیر، معماری و ...	۳۹	
آگاهی از قوانین و مقررات حاکم بر جامعه	عوامل اجتماعی	۴۰
آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی		۴۱
مهاجرت اتباع بیگانه به کشور		۴۲
مهاجرت هموطنان به خارج از کشورها	۴۳	
برخوررداری خانواده‌ها از وضعیت اقتصادی مناسب جهت افزایش سواد از طریق سفر، خرید کتاب، گوشی هوشمند و کامپیوتر	عوامل اقتصادی	۴۴
بودجه آموزشی مدارس جهت هوشمندسازی مدارس		۴۵
بودجه تخصیص یافته کشور به حفظ آثار فرهنگی		۴۶
بودجه تخصیص یافته برای پاسداشت مشاهیر	۴۷	
مهارت‌های اجتماعی ارتباط و همکاری با دیگران	مهارت‌های درون و برون فردی	۴۸
مهارت در گفتگو و بیان مناسب ایده‌ها و نقطه نظرات خود به دیگران		۴۹
مهارت درک و نقد اطلاعات		۵۰
استفاده از اینترنت همراه	فضای مجازی	۵۱
استفاده از شبکه‌های مجازی		۵۲
عضویت در گروه‌های علمی آموزشی		۵۳
تهاجم فرهنگی تاثیرگذار بر نوع پوشش/مد، گذراندن اوقات فراغت، و ..	تهاجم فرهنگی	۵۴
تهاجم فرهنگی تاثیرگذار بر تحریف یا اغراق در تاریخ گذشتگان		۵۵
سواد ادبی	سواد فرهنگی	۵۶
سواد هنری		۵۷
سواد ارتباطی		۵۸
سواد اطلاعاتی		۵۹
سواد رسانه‌ای		۶۰
سواد دیجیتال		۶۱
سواد اجتماعی		۶۲
سواد سلامت		۶۳

آثار شعرای کلاسیک و نو ایران	۶۴
آثار شعرای کلاسیک و نو جهان	۶۵
آثار نویسندگان کلاسیک و نو ایران	۶۶
آثار نویسندگان کلاسیک و نو جهان	۶۷
سفرنامه ها و زندگی نامه های ایرانی	۶۸
سفرنامه ها و زندگی نامه های افراد خارجی	۶۹
آثار هنرمندان نقاش و خطاط و ... ایران	۷۰
آثار هنرمندان نقاش، خطاط و ... جهان	۷۱
سبک معماری ایرانی (نقوش ایرانی-اسلامی سردرها، پنجره‌ها، حوضهای آب و...)	۷۲
سبک ساختمان سازی ایرانی (بادگیرها، آب انبارها، قناتها، گنبدسازی و...)	۷۳
سبک راه سازی و پل سازی ایرانی (سنگ فرش ها، پلهای آجری، و...)	۷۴
شعرای کلاسیک نامی نظیر فردوسی، سعدی، حافظ، مولانا و ...	۷۵
شعرای شعر نو نظیر نیما یوشیج، اخوان ثالث، سهراب سپهری، فروغ فرخزاد و ...	۷۶
شعرای کلاسیک و نو خارجی	۷۷
دانشمندان ایرانی (طبییان، منجمان، فیزیکدانان، شیمی دانان و ...)	۷۸
دانشمندان خارجی	۷۹
نویسندگان کلاسیک و معاصر	۸۰
نویسندگان خارجی	۸۱
اساطیر و افسانه‌های ایرانی	۸۲
اساطیر و افسانه های خارجی	۸۳
آثار باستانی داخل کشور نظیر سی و سه پل، طاق بوستان، تخت جمشید و ...	۸۴
آثار باستانی جهانی ساخته شده توسط ایرانیان	۸۵
سبک‌ها/دستگاه‌های موسیقی سنتی ایرانی	۸۶
گوشه‌ها/مقام‌های موسیقی ایرانی	۸۷
موسیقی محلی اقوام	۸۸
ابزار و آلات موسیقی	۸۹
موسیقی مذهبی ایرانی (نوحه خوانی، تعزیه خوانی، روضه خوانی و ...)	۹۰
آیین و مراسمات مذهبی دین اسلام و مذاهب شیعه و سنی	۹۱
آیین و مراسمات مذهبی ادیان و مذاهب مختلف	۹۲
مثل‌های ایرانی	۹۳
مثل‌های ایرانی	۹۴
آثار فرهنگی تاریخی ثبت ملی شده	۹۵
آثار فرهنگی تاریخی ثبت جهانی شده	۹۶
بافت‌های ایرانی نظیر فرش، گلیم، حصیر، جاجیم، گبه و سایر صنایع دستی بافتنی)	۹۷
هنرهایی نظیر منبت کاری، قلم زنی، مینا کاری، فیروزه کوبی، معرق کاری و ... مختص ایران	۹۸
اجرای نقالی	۹۹
نمایش های خیابانی	۱۰۰
شاهنامه خوانی	۱۰۱

پرده خوانی		۱۰۲	
نژادها و اقوام ایرانی	اقوام و آداب و رسوم	۱۰۳	
جشنواره های سنتی اقوام ایرانی		۱۰۴	
آداب و رسوم سوگواری های اقوام ایرانی ایرانی		۱۰۵	
پوشش و لباس اقوام		۱۰۶	
آداب و رسوم شهرهای مختلف ایران		۱۰۷	
آداب و رسوم فرهنگ ایرانی موجود در سایر کشورها		۱۰۸	
آداب و رسوم سایر کشورها		۱۰۹	
شناخت و شرکت در مراسمات و مناسبتهای ملی-مذهبی مردم سایر کشورها		۱۱۰	
اعیاد و مناسبتهای ملی		۱۱۱	
اعیاد و مناسبتهای دینی-مذهبی		۱۱۲	
آداب و رسوم ملی-مذهبی ایرانیان نظیر		۱۱۳	
بازیهای بومی محلی ایرانی		ورزش، بازی و تفریح	۱۱۴
گردش و سفر کردن به شهرهای داخلی توسط افراد			۱۱۵
گردشگری خارجی و سفر کردن به سایر کشورها خصوصاً همسایگان	۱۱۶		
ورزش باستانی	۱۱۷		
ورزش های اصیل ملی نظیر اسب سواری، تیراندازی و ..	۱۱۸		
سلسله های پادشاهی ایران و ویژگیهای حکومت ها	پادشاهان و سلسله‌های پادشاهی	۱۱۹	
اقدامات پادشاهان و حاکمان در حوزه‌های فرهنگی		۱۲۰	
اقدامات به جامانده از حکام و پادشاهان نظیر ساختمانها، کتب و ...		۱۲۱	
افزایش عزت نفس	افزایش غرور و افتخار ملی	۱۲۲	
ایجاد نگرش مثبت و علاقه نسبت به دوره های مهم تاریخ ایران و آثار تاریخی		۱۲۳	
مقابله با از خود بیگانگی فرهنگی		۱۲۴	
افزایش اعتماد به نفس		۱۲۵	
تقویت تفکر سیال و طرح سوالات ذهنی از سوی دانش آموزان	افزایش کارایی و اثربخشی	۱۲۶	
ارتقاء صبر و بردباری دانش آموزان		۱۲۷	
تقویت انعطاف پذیری دانش آموزان		۱۲۸	
تقویت کنجکاوی دانش آموزان		۱۲۹	
ایجاد و تقویت تفکر انتقادی در دانش آموزان		۱۳۰	
خودآگاهی فرهنگی در دانش آموزان	افزایش آگاهی فرهنگی	۱۳۱	
افزایش حساسیت بین فرهنگی در دانش آموزان		۱۳۲	
همدلی نسبت به تفاوت‌های دیگران(یعنی آگاهی از سایر فرهنگها و احترام به آنها)		۱۳۳	
افزایش آگاهی فرهنگی محلی(آشنایی با ارزشهای فرهنگی سایر اقوام و کشورها)		۱۳۴	

عنوان «سواد فرهنگی» است. این مقوله به عنوان «پدیده مرکزی» انتخاب شده و در مرکز مدل قرار گرفته است، زیرا می‌توان ردپا و اثر آن را در اغلب داده‌ها و نقل و قول‌های مصاحبه شونده‌ها، به وضوح مشاهده کرد. سپس دیگر مقوله‌ها به آن ربط داده شده‌اند. مقوله‌های دیگر عبارتند از: «شرایط علی»، «راهبردها»، «شرایط زمینه‌ای»، «شرایط

۲- کدگذاری محوری: کدگذاری محوری مرحله دوم تجزیه و تحلیل داده‌ها در نظریه پردازی داده بنیاد در این پژوهش است. هدف این مرحله برقراری رابطه بین مقوله‌های تولید شده در مرحله کدگذاری باز است. این کدگذاری، به این دلیل محوری نامیده شده که کدگذاری حول «محور» یک مقوله تحقق می‌یابد. در این تحقیق مقوله اصلی تحت

است. برای کدگذاری محوری در این پژوهش از الگوی پارادایمی اشتراوس و کوربین استفاده شده است.

مداخله‌گر»، و «پیامدها». الگوی کدگذاری، روابط فیما بین شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، و پیامدها را نمایان می‌کند که در جدول شماره ۲ ارائه شده

جدول ۲. کدهای محوری الگوی ارتقای سواد فرهنگی

کدهای محوری	کدهای باز	کدهای محوری	کدهای باز	
شرایط زمینه	سیاست های کلان فرهنگی	راهبردها	ادبیات	
	اسناد و برنامه های تحول و بنیادین		معماری	
	برنامه های مصوب درسی		مشاهیر	
	مدیریت کلان آموزش و پرورش		آثار باستانی	
	خانواده		موسیقی	
شرایط علی	قوانین و مقررات حاکم بر جامعه		دین و مذهب	
	امکانات و تجهیزات آموزشی		ضرب المثل ها	
	تکنولوژی		آثار فرهنگی ملی و جهانی	
	رسانه ها		صنایع دستی	
عوامل مداخله گر	عوامل اجتماعی		نمایش	
	عوامل اقتصادی		اقوام و آداب و رسوم	
	مهارتهای درون و برون فردی		ورزش، بازی و تفریح	
	فضای مجازی		پادشاهان و سلسله های پادشاهی	
پدیده محوری	تهاجم فرهنگی		پیامدها	افزایش غرور و افتخار ملی
	سواد ادبی			افزایش کارایی و اثربخشی
	سواد هنری	افزایش آگاهی فرهنگی		
	سواد ارتباطی			
	سواد اطلاعاتی			
	سواد رسانه‌ای			
	سواد دیجیتال			
	سواد اجتماعی			
سواد سلامت				

کنش‌های متقابل و پیامدها.

در این پژوهش مقوله مرکزی تحت عنوان «سواد فرهنگی» نامیده شده است. زیرا بخش زیادی از نقل قول‌ها در مورد رفع موانع، زمینه‌سازی، بهبود و توسعه مقوله مرکزی بود که با انتخاب این عنوان برای مقوله مرکزی، این مطلب روشن می‌شود. در ادامه براساس مفاهیم و مقوله‌های استخراجی از مراحل قبل، روایتی از نحوه بکارگیری برنامه‌ها برای شکل‌گیری و ارتقای سواد فرهنگی تشریح می‌شود. در این پژوهش برای شکل‌گیری و ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش ضرورت داشت، حوادث، وقایع و اتفاقاتی (شرایط علی) که به وقوع یا گسترش سواد فرهنگی منجر می‌شود شناسایی و بیان شود که بر این اساس چهار مقوله «قوانین و مقررات حاکم بر جامعه»، «امکانات و

۳- کدگذاری انتخابی و خلق نظریه: کدگذاری

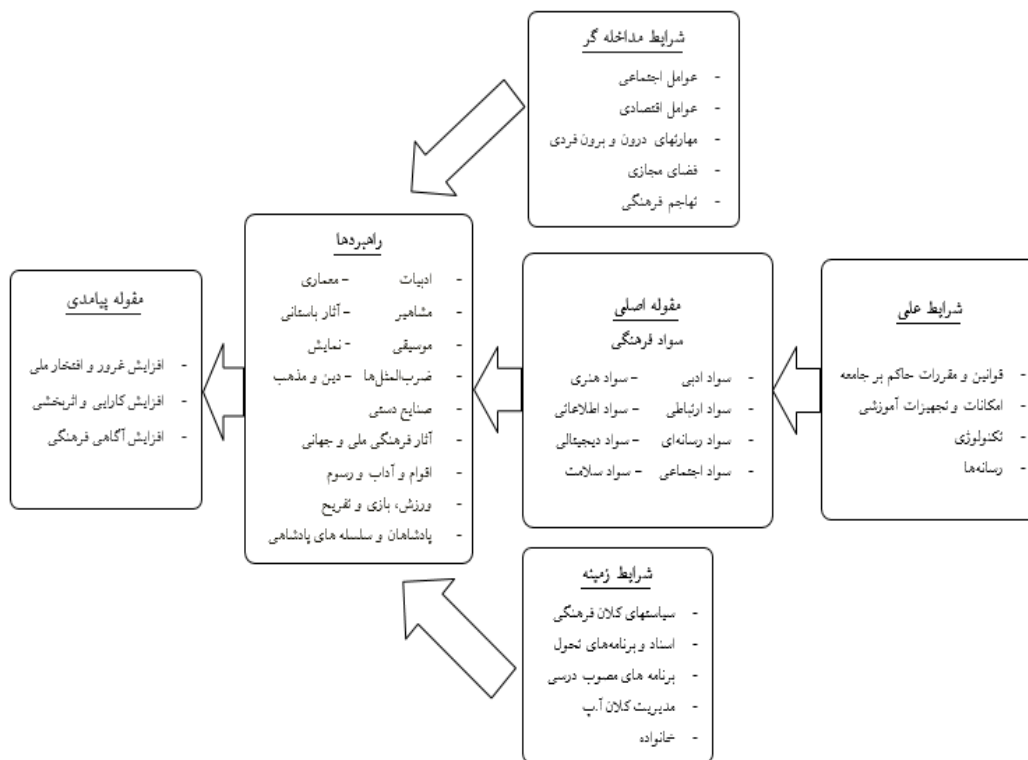
انتخابی مرحله اصلی نظریه‌پردازی است که مقوله محوری را به شکلی نظام‌مند به دیگر مقوله‌ها ربط داده، آن روابط را در چارچوب یک روایت و داستان، روشن کرده و مقوله‌هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، اصلاح می‌کند. بر این اساس به این ترتیب محقق با ایجاد یک آهنگ و چیدمان خاص بین مقوله‌ها آنها را برای ارائه و شکل‌دهی یک نظریه تنظیم نمود و این امر از طریق کشف مقوله مرکزی امکان‌پذیر شد. در این پژوهش مقوله مرکزی تحت عنوان «سواد فرهنگی» نامیده شده است. اجزای الگوی پارادایمی برای کدگذاری محوری عبارتند از مقوله محوری، شرایط علی، زمینه یا بستر حاکم، شرایط مداخله‌گر، استراتژی‌ها و

بازی و تفریح» و «پادشاهان و سلسله‌های پادشاهی» محقق خواهد شد. در نهایت پیامدهایی را بدنبال خواهد داشت. پیامدهای حاصل از شکل‌گیری و ارتقای سواد فرهنگی در سه مقوله «افزایش غرور و افتخار ملی»، «افزایش کارایی و اثربخشی»، «افزایش آگاهی فرهنگی» قابل ارائه است.

بنابراین شکل‌گیری و ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش از طریق توجه به مقوله‌های مختلف شرایط زمینه، شرایط مداخله‌گر، شرایط علی، راهبردها و پیامدها قابل تحقق است. لذا مقوله‌های اصلی شناسایی شده در مرحله کدگذاری محوری در قالب این اجزا جای‌گذاری شدند. سپس، روایتی از نحوه بکارگیری برنامه‌ها برای شکل‌گیری و ارتقای سواد فرهنگی و ارتباط کلیه مقوله‌ها با مقوله محوری طبق الگوی پارادایمی به صورت شکل شماره ۱ ارائه شد.

۴- اجرای فن دلفی: پس از انجام سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی و بدست آمدن ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های الگوی شکل‌گیری و ارتقاء سواد فرهنگی در آموزش و پرورش، مصاحبه با خبرگان به روش دلفی انجام شد. برای این کار فرم دلفی برای نظرخواهی از خبرگان تنظیم شد و از آنها خواسته شد نسبت به ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها اعلام نظر نمایند. مصاحبه دلفی از ۲۰ نفر از خبرگان انجام شد.

تجهیزات آموزشی»، «تکنولوژی» و «رسانه‌ها» به عنوان شرایط علی شناسایی شد که باید برطرف شوند. سپس شرایطی که زمینه پدیده سواد فرهنگی را فراهم می‌سازد و بر پدیده محوری تأثیرگذار هستند شناسایی شود که برای این امر پنج مقوله «سیاست‌های کلان فرهنگی»، «اسناد و برنامه‌های تحول و بنیادین»، «برنامه‌های مصوب درسی»، «مدیریت کلان آموزش و پرورش» و «خانواده» به منزله شرایط زمینه شناسایی شد و در ادامه شرایط مداخله‌گر که شرایط علی را تسهیل می‌کنند یا بر اثر این شرایط تداخل ایجاد کرده و مانع آن می‌شود در قالب پنج مقوله «عوامل اجتماعی»، «عوامل اقتصادی»، «مهارت‌های درون و برون فردی»، «فضای مجازی» و «تهاجم فرهنگی» شناسایی شد. در ادامه هشت مقوله فرعی «سواد ادبی»، «سواد هنری»، «سواد ارتباطی»، «سواد اطلاعاتی»، «سواد رسانه‌ای»، «سواد دیجیتال»، «سواد اجتماعی» و «سواد سلامت» در رابطه به پدیده اصلی یعنی سواد فرهنگی بدست آمد که ضرورت دارد برای شکل‌گیری و ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش به کلیه ابعاد و جنبه‌های سواد توجه شود. این پدید محوری از طریق چندین راهبرد اساسی تحت عنوان «ادبیات»، «معماری»، «مشاهیر»، «آثار باستانی»، «موسیقی»، «دین و مذهب»، «ضرب‌المثل‌ها»، «آثار فرهنگی ملی و جهانی»، «صنایع دستی»، «نمایش»، «اقوام و آداب و رسوم»، «ورزش»



شکل ۱. کدگذاری انتخابی الگوی ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش ایران

ب) تحلیل داده ها

قبل از استفاده از آزمون‌های پارامتریک در تجزیه و تحلیل داده‌ها، ابتدا از طریق آزمون کلموگروف-اسمیرنوف نرمال بودن توزیع داده‌ها مشخص شد ($P=0/705$; $f=302$; $K-S=0/684$). سپس از طریق شاخص‌های کجی و کشیدگی نیز نرمال بودن داده‌ها مورد بررسی قرار گرفت که نتایج بدست آمده منجر به تایید مجدد توزیع داده‌ها گردید و بر این اساس امکان بهره‌مندی از آزمون‌های پارامتریک و بطور خاص آزمون تحلیل عاملی برای تحلیل داده‌های این پژوهش مهیا است.

به منظور بررسی سؤالات تحقیق از مدل‌سازی معادلات ساختاری که شامل تحلیل عاملی اکتشافی با هدف کشف متغیرهای مکنون، و تحلیل عاملی تأییدی برای معناداری رابطه بین متغیرهای مشاهده شده و مکنون، استفاده شد که در ادامه ارائه شده است. نتایج آزمون تحلیل عاملی اکتشافی برای اجزای مدل پارادایمی به شرح جدول شماره ۳ بدست آمده است.

جدول ۳. نتایج آزمون تحلیل عاملی اکتشافی

کدهای محوری (ابعاد)	KMO	کرویت بارتلت	
		خی دو	سطح معنی داری
عوامل زمینه ای	۰/۷۱۹	۸۷۹/۹۰۱	۰/۰۰۰
عوامل علی	۰/۷۰۹	۱۹۲۴/۹۲۴	۰/۰۰۰
عوامل مداخله گر	۰/۷۲۳	۳۱۸۹/۸۴۶	۰/۰۰۰
مقوله محوری	۰/۵۴۷	۱۹۰۷/۸۴	۰/۰۰۰
راهبردها	۰/۴۷۷	۲۱۵۴/۱۲	۰/۰۰۰
پیامدها	۰/۶۱۹	۱۸۷۳/۷۱۴	۰/۰۰۰

نتایج بدست آمده نشان می‌دهد کلیه عامل‌ها با شاخص‌های خود همبستگی قوی دارند و آزمون‌های کرویت بارتلت و KMO این نتایج را تایید می‌کنند. همچنین بارهای عاملی نشان می‌دهد عامل‌های بدست آمده با سؤالات خود همبستگی قوی دارند که بدین شرح است: در خصوص عوامل زمینه‌ای؛ ۳ سوال با «سیاست‌های کلان فرهنگی»، ۶ سوال با «اسناد و برنامه‌های تحول»، ۴ سوال با «برنامه‌های مصوب درسی»، ۵ سوال با «مدیریت کلان آموزش و پرورش» و ۵ سوال با «خانواده» همبستگی قوی دارند. در خصوص عوامل علی؛ ۳ سوال با «قوانین و مقررات حاکم بر جامعه»، ۳ سوال با «امکانات و تجهیزات آموزشی»، ۶ سوال با «تکنولوژی» و ۷ سوال با «رسانه‌ها» همبستگی قوی دارند. در خصوص عوامل مداخله‌گر؛ ۴ سوال با «عوامل اجتماعی»، ۴ سوال با «عوامل اقتصادی»، ۳ سوال با «مهارت‌های درون و برون فردی» و ۲ سوال با «تهاجم فرهنگی» همبستگی قوی دارند.

طی دو مرتبه اجرای دلفی نظرات خبرگان در خصوص کدهای باز، محوری و انتخابی (شاخص‌ها، مولفه‌ها و ابعاد) اخذ شد و همچنین از آنها خواسته شد به هریک از کدهای باز و محوری در قالب طیف سه بخشی لیکرت «گویه ضروری است»، «گویه مفید است ولی ضروری نیست» و «گویه ضرورتی ندارد» پاسخ دهند. نتیجه اجرای دلفی منجر به تغییراتی در فرایند گذاری قبلی شد که عبارت است از: مولفه صنایع دستی به مولفه هنر و صنایع دستی تغییر یافت و شاخص‌های شماره ۷۰ و ۷۱ از مولفه ادبیات به مولفه هنر و صنایع دستی انتقال یافت. مولفه ضرب المثل‌ها حذف شد و شاخص‌های آن به مولفه ادبیات منتقل شد. مولفه آثار باستانی و مولفه آثار فرهنگی ملی و جهانی ادغام شدند و تحت عنوان تاریخ ملی و جهانی نامگذاری شد. مولفه ادبیات به دو مولفه ادبیات ملی و ادبیات جهانی تقسیم شد. دو شاخص نهایی مشاهیر (اساطیر و افسانه‌های ایرانی و خارجی) به ادبیات ملی و جهانی منتقل شد. دو شاخص اول مشاهیر (شعرای کلاسیک و نو) با هم ادغام شدند. مولفه رسانه و فضای مجازی نیز ادغام شدند و در ذیل عوامل علی قرار گرفتند. در نهایت شاخص نسبت روایی محتوایی (CVR) محاسبه شد (تعداد خبرگان = ۲۰؛ حداقل مقدار $CVR = 0/49$ ؛ مقدار CVR بدست آمده = $0/73$) و نتیجه محاسبات نشان داد ابزار ساخته شده توسط محقق از روایی محتوایی قابل قبولی برخوردار است. بر این اساس ۶ بعد، ۲۹ مولفه و ۱۳۴ شاخص نتیجه اجرای مصاحبه دلفی و محاسبه CVR بود که الگوی شکل‌گیری و ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش را شکل دادند.

یافته‌های بخش کیفی**الف) توصیف داده‌ها**

در مجموع از ۳۸۴ پرسشنامه توزیع شده، ۳۰۲ پرسشنامه جمع‌آوری شد. در بخش توصیفی، داده‌های مربوط به متغیرهای جمعیت‌شناختی نمونه مورد بررسی بررسی شده است:

مدرک تحصیلی ۸ نفر (۲/۶۵٪) کاردانی، ۱۴۹ نفر (۳۹٪/۳۴) کارشناسی، ۱۰۲ نفر (۳۳/۷۷٪) کارشناسی‌ارشد، ۴۳ نفر (۱۴/۲۴٪) دکتری می‌باشد. سابقه خدمت ۲۷ نفر (۸٪/۹۴) از کارکنان زیر ۵ سال، ۸۶ نفر (۲۸/۴۸٪) بین ۶ تا ۱۰ سال، ۱۱۲ نفر (۳۷/۰۶٪) بین ۱۱ تا ۱۵ سال، ۵۹ نفر (۱۹٪/۵۴) بین ۱۶ تا ۲۰ سال و ۱۸ نفر (۵/۵۹٪) ۲۱ سال و بالاتر می‌باشد. ۱۱۶ نفر (۳۸/۴۱٪) از کارکنان زن و ۱۸۶ نفر (۶۱٪/۵۹) از کارکنان مرد هستند. ۲۲۸ نفر (۷۵/۵۰٪) از نمونه آماری کارشناس و ۷۴ نفر (۲۴/۵۰٪) آنها مدیران هستند.

جدول ۴. شاخص‌های نیکویی برازش ابعاد الگوی ارتقای سواد

فرهنگی

ابعاد مدل	X2/df	RMSEA	P-value	GFI	AGFI
عوامل زمینه‌ای	۲/۷۴	۰/۰۱۲	۰/۰۰۰	۰/۹۳	۰/۹۰
عوامل علی	۲/۲۸۷	۰/۰۵۱	۰/۰۰۰	۰/۹۱	۰/۹۰
عوامل مداخله‌گر	۲/۵۴	۰/۰۳۸	۰/۰۰۰	۰/۹۲	۰/۹۱
مقوله محوری	۲/۴۸	۰/۰۲۳	۰/۰۰۰	۰/۹۲	۰/۹۱
راهبردها	۲/۱۸	۰/۰۴۳	۰/۰۰۰	۰/۹۲	۰/۹۰
پیامدها	۲/۳۳	۰/۰۳۷	۰/۰۰۰	۰/۹۳	۰/۹۲

بنابراین، پاسخ به سوال‌های پژوهش به طور خلاصه بدین شرح است:

شاخص‌های سازنده الگوی شکل‌گیری و ارتقاء سواد فرهنگی در آموزش و پرورش ایران چیست؟
 در بخش کیفی، پژوهش حاضر بیانگر آن است که الگوی ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش دارای ۱۳۴ مفهوم و ۳۱ مقوله اصلی (شاخص) بود که در بخش کمی ۱۳۱ مفهوم و ۲۹ شاخص مورد تایید کاربران قرار گرفت و مدل دارای برازش مناسبی بود. مدل فوق از نظر استراتژی تجربی است زیرا مدلی که پژوهشگر ارائه نموده در عملکرد سازمان، فرد و گروه اثرگذار و مؤثر خواهد بود. از منظر فلسفی از نوع پراگماتیسم می‌باشد چرا که کاربردی است. از طرفی از منظر منطق پژوهش از نوع استقرایی و از نظر الگو از نوع هنجاری می‌باشد. لذا الگوی ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش مطابق شکل شماره ۲ تایید شد.

عناصر سازنده الگوی شکل‌گیری و ارتقاء سواد فرهنگی در آموزش و پرورش ایران چیست؟
 بر اساس یافته‌های بخش کیفی و کمی، الگوی ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش دارای ۶ بعد، ۳۱ شاخص و ۱۳۴ مفهوم بود که در بخش کمی ۱۳۱ مفهوم، ۲۹ شاخص و ۶ بعد در قالب مدل پارادایمی به شرح زیر می‌باشد:

مقوله محوری: سواد فرهنگی

شرایط زمینه‌ای: سیاست‌های کلان فرهنگی، اسناد و برنامه‌های تحول و بنیادین، برنامه‌های مصوب درسی، مدیریت کلان آموزش و پرورش و خانواده.

عوامل علی: قوانین و مقررات حاکم بر جامعه، امکانات و تجهیزات آموزشی، تکنولوژی و رسانه‌ها.

عوامل مداخله‌گر: عوامل اجتماعی، عوامل اقتصادی، مهارت‌های درون و برون فردی و تهاجم فرهنگی.

۸ سوال با پدیده محوری «سواد فرهنگی» همبستگی قوی دارند. در خصوص راهبردها؛ ۵ سوال با «ادبیات ملی»، ۵ سوال با «ادبیات جهانی»، ۳ سوال با «معماری»، ۶ سوال با «مشاهیر»، ۵ سوال با «تاریخ ملی و جهانی»، ۵ سوال با «موسیقی»، ۲ سوال با «دین و مذهب»، ۴ سوال با «هنر و صنایع دستی»، ۴ سوال با «نمایش»، ۸ سوال با «اقوام و آداب و رسوم»، ۵ سوال با «ورزش، بازی و تفریح» و ۳ سوال با «پادشاهان و سلسله‌های پادشاهی» همبستگی قوی دارند. در خصوص پیامدها؛ ۴ سوال با «افزایش غرور و افتخار ملی»، ۵ سوال با «افزایش کارایی و اثربخشی آموزش و پرورش» و ۴ سوال با «افزایش آگاهی فرهنگی» همبستگی قوی دارند.

در این پژوهش همچنین از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده تا مشخص شود که شاخص‌های شناسایی شده در بخش کیفی از یک ساختار عاملی هماهنگ برخوردارند یا خیر. برای انجام تحلیل عاملی تأییدی از نظر ۳۰۲ نفر از مدیران آموزش و پرورش استفاده شد و به دنبال پاسخگویی به این سوال بوده‌ایم که آیا عناصر و شاخص‌های شناسایی شده از یک ساختار عاملی هماهنگ در قالب مدل پیشنهادی برخوردار می‌باشند؟

نتایج بدست آمده نشان داد بارهای عاملی و ضرایب معنی داری مربوط به هر یک از ابعاد در حد قابل قبول است. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که متغیرهای مشاهده شده به خوبی می‌توانند متغیر پنهان را تبیین کنند. از آنجا که بار عاملی تمام متغیرهای مشاهده شده (مولفه‌ها و شاخص‌ها) بزرگتر از ۰/۳ می‌باشد، بنابراین رابطه مطلوبی بین شاخص-ها (متغیر مشاهده شده) با مولفه خود (متغیر پنهان) و بین مولفه‌ها (متغیر مشاهده شده) با ابعاد (متغیر پنهان) برقرار است و نقش مهم و معناداری در اندازه‌گیری مولفه‌ها و ابعاد دارند.

همچنین معنی‌داری ضرایب بین متغیرهای آشکار و پنهان در سطح ۰/۰۵ بررسی شده است که نتایج نشان داد مقادیر t (خارج از بازه $\pm 1/96$) برای تمامی سوالات معنی‌دار می‌باشند.

در خصوص شاخص‌های برازش مدل این نتایج بدست آمد (جدول شماره ۴). پس از حذف خطاهای کوواریانس، بررسی شاخص‌های برازندگی نشان داد که مدل از برازش خوبی برخوردار است. نسبت χ^2 دو به درجه آزادی کوچکتر از ۳ است. مقدار جذر میانگین مجذورات خطای تقریب (RMSEA) کوچکتر از ۰/۰۸ است. شاخص‌های برازندگی مانند شاخص نیکویی برازش (GFI)، شاخص نیکویی برازش تعدیل یافته (AGFI) و سایر شاخص‌ها بالاتر از ۰/۹۰ بدست آمده که ابعاد مدل را تایید می‌کنند.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش بدنبال ارائه الگویی برای شکل‌گیری و ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش بودیم و در راستای دستیابی به این الگو، مولفه‌ها و شاخص‌هایی برای الگو استخراج شد که برخی از آنها زمینه ساز، علل بوجود آورنده، مداخله گر، راهبرد و پیامد بودند.

بر اساس نتایج بدست آمده پنج مقوله «سیاست‌های کلان فرهنگی»، «اسناد و برنامه‌های تحول و بنیادین»، «برنامه‌های مصوب درسی»، «مدیریت کلان آموزش و پرورش» و «خانواده» به عنوان شرایط زمینه ساز تحقق سواد فرهنگی بدست آمده است. در تبیین این نتیجه می‌توان گفت قبل از اقدام به ایجاد سواد فرهنگی باید شرایط لازم برای تحقق مقوله محوری «سواد فرهنگی» فراهم شود. آموزش و پرورش و سایر تصمیم‌گیرندگان باید قبل از هر اقدامی سیاستها و برنامه‌های کلان را در راستای شکل‌گیری و ارتقای سواد فرهنگی تدوین نمایند، برنامه‌های درسی مناسب را مصوب کنند، مدیریت کلان آموزش و پرورش را توجیه و آگاه کنند و در نهایت مشارکت خانواده‌ها را جلب کنند.

پس از فراهم شدن زمینه، آموزش و پرورش بایستی عواملی که منجر به ایجاد و ارتقای سواد فرهنگی می‌شوند را شناسایی و فراهم نماید تا همگان بتوانند از آنها بهره ببرند. در این پژوهش چهار مقوله «قوانین و مقررات حاکم بر جامعه»، «امکانات و تجهیزات آموزشی»، «تکنولوژی» و «رسانه‌ها» شناسایی شده است که می‌توانند منجر به ایجاد و ارتقای سواد فرهنگی بشوند.

برخی از عوامل می‌توانند از یک طرف علت تحقق پدیده محوری باشند و از طرف دیگر مانع تحقق شوند که به آنها عوامل مداخله گر گویند. در این پژوهش چهار مقوله «عوامل اجتماعی»، «عوامل اقتصادی»، «مهارت‌های درون و برون فردی» و «تهاجم فرهنگی» شناسایی شده‌اند که بایستی مانع بودن آن را برطرف کرد و با اثر گذاشتن بر شرایط علی منجر به تحقق رفتار(سواد فرهنگی) گردند.

آموزش و پرورش و مسئولان و تصمیم‌گیرندگان پس از اقدامات فوق، می‌توانند با اجرایی نمودن راهبردهای شناسایی شده در این تحقیق، از طریق آموزش نظامند به تحقق سواد فرهنگی کمک نمایند. برخی از این راهبردها این است که آموزش ادبیات ملی و جهانی، سبک معماری، موسیقی، هنر و صنایع دستی، آداب و رسوم اقوام مختلف، تاریخ، دین، مشاهیر، و ... در دستور کار آموزش و پرورش قرار گیرد. البته نه به صورت تئوری صرف بلکه از طریق ترکیبی از روشهای آموزشی مختلف نظیر بازدید، فیلم، سفر و گردش، انجام کارهای عملی، و ... می‌توان ابتدا به شکل‌گیری سواد فرهنگی

راهبردها: ادبیات ملی، ادبیات جهانی، معماری، مشاهیر، موسیقی، دین و مذهب، تاریخ ملی و جهانی، هنر و صنایع دستی، نمایش، اقوام و آداب و رسوم، ورزش، بازی و تفریح و پادشاهان و سلسله‌های پادشاهی.

پیامدها: افزایش غرور و افتخار ملی، افزایش کارایی و اثربخشی، افزایش آگاهی فرهنگی.

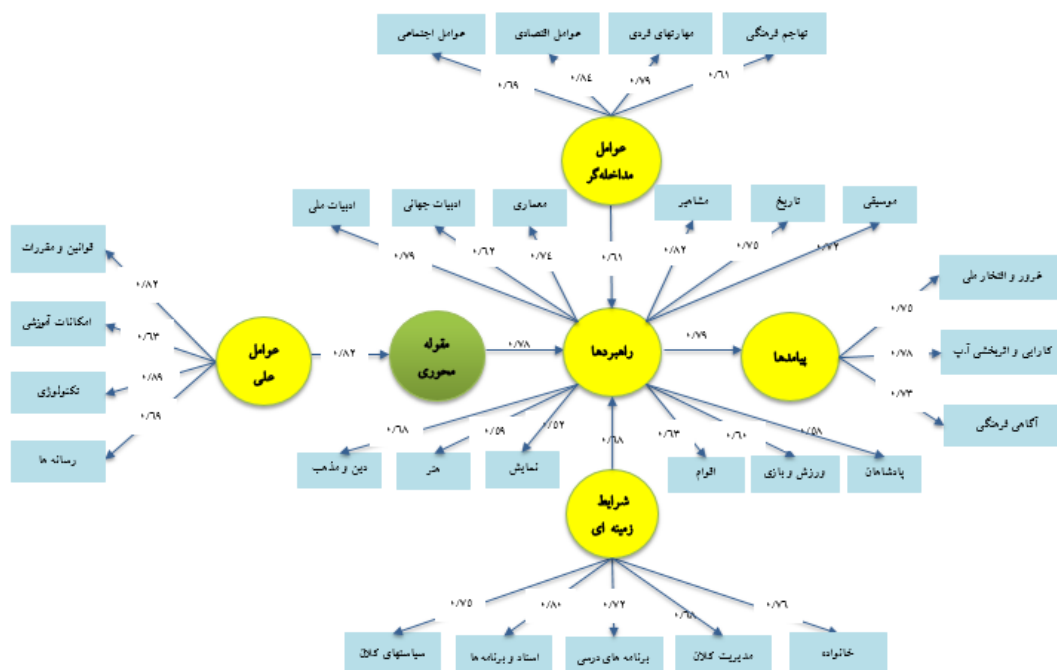
درجه تناسب الگوی شکل‌گیری و ارتقاء سواد فرهنگی در آموزش و پرورش ایران چگونه است؟

نتایج بیانگر آن است که یافته‌های بدست آمده در بخش کیفی شامل الگوی ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش با ۶ بعد، ۳۱ شاخص و ۱۳۴ مفهوم بود که در بخش کمی ۶ بعد، ۲۹ شاخص و ۱۳۱ مفهوم مورد تایید کاربران در بخش کمی قرار گرفتند. در این خصوص نتایج آزمون تحلیل عاملی اکتشافی (اندازه کفایت نمونه برداری و آزمون تعیین نرمال بودن توزیع داده‌ها) نشان داد حجم نمونه مکفی، بسیار مناسب و ایده‌آل است و همچنین توزیع داده‌ها نرمال و شرایط مناسب جهت اجرای تحلیل عاملی وجود دارد. بر اساس تحلیل مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس در تحلیل عاملی اکتشافی، ۶ بعد بدست آمد که در مجموع ۲۹ شاخص این ابعاد را و ۱۳۱ مفهوم نیز شاخصها را پشتیبانی نمودند.

سپس نتایج آزمون تحلیل عاملی تاییدی و شاخص‌های برازش مدل نشان داد که مدل و اجزای پارادایمی آن از برازش خوب و قابل قبولی برخوردار هستند. نسبت خنثی دو به دو به آزادی کوچکتر از ۳، مقدار جذر میانگین مجذورات خطای تقریب کوچکتر از ۰/۰۸، شاخص نیکویی برازش، شاخص نیکویی برازش تعدیل یافته و سایر شاخص‌های برازندگی بزرگتر از ۰/۹ بدست آمدند که برازش مناسب مدل را نشان دادند. لذا می‌توان گفت الگوی ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش از تناسب خوبی برخوردار است. در پایان مدل مفهومی اولیه مرحله کیفی، در مرحله کمی به شرح شکل شماره ۲ ترسیم شده است.

در مجموع باید گفت هرچند تحقیقی که کاملاً مشابه تحقیق حاضر باشد توسط بررسیهای محقق پیدا نشده است لیکن برخی تحقیقات شناسایی شدند که تا حدودی به این تحقیق شباهت دارند و یا به بخشی از یافته‌های تحقیق حاضر دست یافته‌اند. لذا می‌توان گفت نتایج بدست آمده در این تحقیق با نتایج تحقیقات احمدی‌پور و همکاران (۱۳۹۹)، صباغ اسماعیلی و فرمی‌پنی فراهانی (۱۳۹۵)، جعفری و رییس میرزایی (۱۳۹۳)، رومیانی (۱۳۹۳)، برت و پیسانی (۲۰۱۸)، شلیاکوچاک (۲۰۱۸)، همخوانی دارد.

و سپس ارتقای آن دست یافت.



شکل ۲. الگوی ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش

با توجه به نتایج بدست آمده در پژوهش حاضر یعنی شناسایی ۶ بعد الگوی پارادایمی نظامند سواد فرهنگی شامل عوامل علی، شرایط زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر، مقوله محوری، راهبردها و پیامدهای، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود: تدوین سیاستهای کلان فرهنگی و اسناد و برنامه های تحول در آموزش و پرورش در راستای ایجاد و توسعه سواد فرهنگی از طریق: عدالت آموزشی در ابعاد کمی و کیفی، اشاعه فرهنگ اصیل ایرانی اسلامی، جلب مشارکت همه جانبه سایر بخشها در نظام تربیت رسمی و عمومی.

تغییر در نحوه اداره نظام آموزشی و مدیریت کلان آموزش و پرورش از طریق بازمهندسی نظام تربیت معلم با رویکرد سواد فرهنگی، توسعه بهره‌برداری از فناوری‌های آموزشی، توزیع منابع بر اساس آمایش سرزمین.

تعیین نقش خانواده در ایجاد و ارتقای سواد فرهنگی به واسطه مشارکت دادن آنها در برنامه ریزی ها و تعیین انتظارات از خانواده برای توسعه سواد فرهنگی.

قوانین و مقررات حاکم بر نظام آموزشی بازنگری شود. امکانات و تجهیزات مورد نیاز برای دستیابی به سواد فرهنگی فراهم و در اختیار کلیه دانش آموزان قرار گیرد. همچنین اینترنت و نحوه استفاده از آن به کلیه آحاد جامعه خصوصاً دانش آموزان آموزش داده شود.

برای رسانه های دیداری، شنیداری، مکتوب، مجازی در سیاستهای کلان فرهنگی وظایفی پیش بینی شود تا آنها نیز

انجام فعالیتها و فرایندهای پیش گفته منجر به پیامدهای مطلوبی برای جامعه و کشور خواهد شد که در نتیجه افزایش سواد فرهنگی افراد جامعه خواهد بود. آموزش و پرورش با ایجاد و ارتقای سواد فرهنگی از یک طرف منجر به افزایش و کارایی نظام آموزشی خواهد شد که به این صورت اهداف و ماموریتهای آن محقق خواهد شد و از طرف دیگر برای آحاد جامعه حس غرور و افتخار خواهد داشت که پیشینه فرهنگی کشور در چه وضعیتی است و ضمن افزایش اعتماد به نفس، عزت نفس و ... افراد را به توانمندیهای کشور واقف می‌نماید تا خود نیز دست به کارهای بزرگی بزنند. در کنار این پیامدها، افزایش سواد فرهنگی منجر به افزایش آگاهی فرهنگی (چه فرهنگ داخل و چه فرهنگ خارج از کشور) می‌گردد که خود پیامدهای دیگری را به همراه دارد از جمله اینکه در مراودات بین فرهنگی صحیح‌تر عمل می‌کند، با افراد و اقوام مختلف با احترام برخورد می‌کند، از فرهنگ بومی و مشخصه های آن مراقب و پاسداری می‌کند، و ...

در مجموع می‌توان گفت برای شکل‌گیری و ارتقای سواد فرهنگی بایستی برنامه‌ریزی دقیق و منسجمی انجام داد و کلیه عناصر و شاخصهای شناسایی شده در الگو را اجرا کرد تا به تحقق پدیده محوری تحقیق یعنی «سواد فرهنگی» نائل آییم وگرنه انجام کارهای مقطعی و بدون برنامه، صرفاً دور ریختن اعتبارات و سرمایه‌های موجود و از دست دادن زمان خواهد بود.

ورزش و بازی های بومی محلی یکی یدیدگر از راهبردهایی است که به تحقق سواد فرهنگی کمک می کنند. ورزش و بازی در کنار هم می توانند فرهنگ گذشته را به افراد آموزش دهد. در ایران ورزشهای زورخانه ای که نشان دهنده منش پهلوانی است و همچنین ورزشهایی که در دین و تاریخ توصیه شده اند می توانند به افتخارات ملی بیفزایند.

منابع

۱- غلامی، آبتین، سدرپوشان. درک تجربه زیسته علل گریز از مدرسه دانش آموزان متوسطه دوره اول. پژوهش های آموزش و یادگیری. ۲۰۲۱ ۴۹-۱۳۷:17(2); Feb 19

۲- انصاری، سراجی، یوسف زاده. طراحی و اعتبار سنجی الگوی برنامه درسی آموزش سواد رسانه ای دوره ی ابتدایی. پژوهش های آموزش و یادگیری. ۲۰۲۱ ۶۱-۶۱:17(2); Feb 19; 72

3- Majzub RM, Hashim S, Johannes HE. Cultural awareness among preschool teachers in Selangor, Malaysia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2011 Jan 1;15:1573-9.

4- Naqeeb H. Promoting cultural literacy in the EFL classroom. *Global Advanced Research Journal of Educational Research and Reviews*. 2012 May;1(4):41-6.

5- Trefil J, Hirsch ED, Kett JF. *The New Dictionary of Cultural Literacy: What every American needs to know*.

6- Halbert K, Chigeza P. Navigating discourses of cultural literacy in teacher education. *Australian Journal of Teacher Education*. 2015;40(11):9.

7- Segal N. From literature to cultural literacy. *Humanities*. 2015 Mar;4(1):68-79.

8- Shamshayooadeh G. Cultural literacy in the new millennium: Revisiting ED Hirsch. *International Journal of Humanities and Social Science*. 2011 Jul;1(8):273-7.

۹- میرزاامینی، صفایی. ارتقای سواد فرهنگی؛ شالوده توسعه فرهنگی. تهران: نشریه پیام آموزش. معاونت آموزشی دانشگاه تربیت مدرس. ۱۳۸۸ ۱:۵.

۱۰- زیباکلام. مبانی فلسفی آموزش و پرورش در ایران. تهران: انتشارات حفیظ. ۱۳۷۹.

اقدام به ایجاد سواد فرهنگی در افراد نمایند.

تصمیم گیرندگان بایستی در راستای آشنایی افراد با حقوق و تکالیف شان آموزش های لازم را ارائه دهند، برای افرادی که به داخل کشور مهاجرت می کنند برنامه های آموزشی که منجر به آشنایی با فرهنگ ایران می شوند پیش بینی نمایند و همین طور برای افرادی که به خارج از کشور مهاجرت می کنند برنامه ریزی لازم را داشته باشند که این افراد سفیرانی باشند برای توسعه فرهنگ ایران و سواد فرهنگی در سایر کشورها.

مهارتهای فردی و بین فردی نظیر انتقادپذیری، انعطاف پذیری، مهارتهای ارتباطی و ... در دانش آموزان تقویت شود. برنامه های ضد فرهنگی که مصادیق فرهنگی کشور و جهان را تحریف می کنند و یا مشاهیر و دانشمندان را به کشورهای غیرواقعی منتسب می کنند، شناسایی و واقعیتها را برجسته نمایند.

از آنجا که سایر اقسام سواد به نوعی مکمل تحقق سواد فرهنگی هستند، مسئولان نظام آموزشی کشور بایستی در جهت تحقق اقسام سواد نظیر سواد اطلاعاتی، سواد رسانه ای، سواد دیجیتال، سواد ارتباطی، سواد اجتماعی، و ... گام بردارند که اینها خود به صورت مستقیم سواد فرهنگی را محقق می نمایند.

آموزش ادبیات برای آشنایی دانش آموزان با آثار شعرا و نویسندگان ملی و جهانی، زندگی نامه ها، ضرب المثل ها و .. در دستور کار قرار گیرد. برای شناخت بیشتر سبک های معماری ایرانی، برنامه های بازدید از نمادهای معماری بخشی از برنامه های درسی باشد و همچنین در مقاطع تحصیلی بالاتر آموزش عملی پیش بینی شود.

آشنایی و شناخت مشاهیر بزرگ ایران و جهان در متون درسی بدون اغراق بر اساس اسناد تاریخی دست اول و معتبر گنجانده شود.

آشنایی با تاریخ ملی و جهانی از جمله آثار به جامانده و ویژگیهای دوره های مختلف تاریخی و همچنین آثار ثبت شده در مراجع ملی و بین المللی صورت گیرد.

آموزش سبکهای موسیقی ایرانی، محلی و جهانی، سبکهای نقاشی و خطاطی و همچنین هنرها و صنایع دستی در برنامه های آموزش و پرورش به عنوان یکی از نمادهای سواد فرهنگی گنجانده شود.

آداب و رسوم ملی و مذهبی هر کشوری جذابیت های خاص خود را دارد که آشنایی مردم با آنها می تواند در نحوه برخورد با افراد سایر اقوام و ملل تغییر ایجاد کرده و احترام به آنها را در برداشته باشد.

- ۱۱- لوتان. آموزش و پرورش، فرهنگ‌ها و جوامع. (ترجمه‌ی محمدیمنی‌دوزی سرخابی). تهران. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی. ۱۳۷۸.
- ۱۲- García Ochoa G, McDonald S, Monk N. Embedding cultural literacy in higher education: a new approach. *Intercultural Education*. 2016 Nov 1;27(6):546-59.
- ۱۳- Segal N, Kancewicz-Hoffman N. LU (2013). *Cultural Literacy in Europe today*.
- ۱۴- Desmond KJ, Stahl SA, Graham MA. Combining Service Learning and Diversity Education. *Making Connections: Interdisciplinary Approaches to Cultural Diversity*. 2011 Sep 1;13(1).
- ۱۵- Rosen R, Digh P. Developing globally literate leaders. *Training and Development-Alexandria-American Society for Training and Development*. 2001 May 1;55(5):70-83.
- ۱۶- Anning B. Embedding an Indigenous graduate attribute into University of Western Sydney's Courses. *The Australian Journal of Indigenous Education*. 2010;39(S1):40-52.
- ۱۷- Flavell H, Thackrah R, Hoffman J. Developing Indigenous Australian cultural competence: A model for implementing Indigenous content into curricula. *Journal of Teaching and Learning for Graduate Employability*. 2013 Jan;4(1):39-57.
- ۱۸- Dudeney G, Hockly N, Pegrum M. *Digital literacies: Research and resources in language teaching*. Pearson Education Limited; 2013.
- ۱۹- Polistina K, Leader A. Cultural literacy: Understanding and respect for the cultural aspects of sustainability. Retrieved October. 2009;25:2019.
- ۲۰- احمدی پور ر، روناک، معظمی، طوطیان، کاووسی. شناسایی عناصر نظام مند ارتقای سواد فرهنگی؛ مورد مطالعه: آموزش و پرورش ایران. پژوهش‌های جامعه‌شناسی. ۲۰۲۰ Nov ۱۴؛۳(۳):۴۵-۷۵.
- ۲۱- صباغ اسماعیلی. فرم‌یابی فراهانی. بررسی مولفه‌ها و عناصر سواد فرهنگی و ارائه راهکار جهت استقرار آن در نظام آموزش و پرورش. چهاردهمین همایش سالانه انجمن مطالعات برنامه درسی ایران، فرهنگ و برنامه درسی. دانشگاه بوعلی سینا همدان. ۱۳۹۵.
- ۲۲- جعفری. رییس میرزایی. تاثیر سواد فرهنگی بر توسعه توریسم فرهنگی. اصفهان: مجموعه مقالات دومین همایش ملی مهندسی صنایع و مدیریت پایدار. ۱۳۹۳ ۱۱۵۶.
- ۲۳- رومیان. رضیایان. تاثیر سواد فرهنگی بر جامعه مبتنی بر دانایی. تهران. نخستین همایش ملی علوم تربیتی و روان‌شناسی. ۱۳۹۳.
- 24- Barrette CM, Paesani K. Conceptualizing cultural literacy through student learning outcomes assessment. *Foreign Language Annals*. 2018 Jun;51(2):331-43.
- 25- Shliakhovchuk, Elena. (۲۰۱۹): After cultural literacy: new models of intercultural competency for life and work in a VUCA world, *Educational Review*.
- 26- Ferdman B. Literacy and cultural identity. *Harvard educational review*. 1990 Jul 1;60(2):181-205.